

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 19.05.2018 ✓Accepted/Kabul: 20.11.2018

DOI: 10.30794/pausbed.425217

Araştırma Makalesi/ Research Article

Yıldırım, N. (2019). "Paleh Köyünün Kaderini Değiştiren Bir Sanatçı: İvan İvanoviç Golikov", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 34, Denizli, s.343-357.

PALEH KÖYÜNÜN KADERİNİ DEĞİŞTİREN BİR SANATÇI: İVAN İVANOVİÇ GOLIKOV*

Nejla YILDIRIM**

Özet

Ekim Devrimi ile birlikte Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesiyle Rusya'da Çarlık rejimi sona erer, yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) adıyla yeni bir devlet kurulur. Marksist, sosyalist ve komünist düşünce hareketlerinin etkisiyle yeni bir toplumun inşasına başlayan Sovyet hükümeti, din konusunda da devrimin ilk yıllarında ateizmi destekleyen bir tablo çizer. Tanrı inancını zayıflatmak, halkı dinden soğutmak, kilisenin konumunu ve otoritesini kırmak için hükümet devrimin ilk yıllarında yoğun propaganda çalışmaları yürütür. 17. yüzyıldan itibaren ikona sanatıyla uğraşan Rusya'nın en eski ikona yapım merkezlerinden biri olan Paleh köyü de din konusunda yürütülen bu propaganda çalışmalarından olumsuz yönde etkilenir. İkona sanatına olan talebin azalması, ikona üretimi yapan atölyelerin kapanmasıyla Palehli ustalar işsiz kalırlar. Ahşaptan yapılan kaşıkları, matruşkaları vb. objeleri boyarlar, fakat bu işlerde herhangi bir başarı elde edemezler. Palehli ustaların arayışlarına son veren kişi ise Paleh vernikli minyatür sanatının kurucusu olarak kabul edilen İvan İvanoviç Golikov (1887-1937) olur. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı da Rusya'nın en önemli geleneksel el sanatlarından biri olarak kabul edilen Paleh vernikli minyatür sanatının ortaya çıkmasında Golikov'un oynadığı rol üzerinde durmak, sanatçının yaratıcılığını etkileyen faktörleri, çalışmalarının özelliklerini ve sanatçının sanat yaşamında ön plana çıkan çalışmalarını ele almaktır. Çalışmada ele alınan Golikov'un çalışmalarının çözümlenmesinde göstergebilim yöntemi, Paleh ikonalarının çözümlenmesinde ise ikonografik çözümlene yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma sonunda da Golikov'un Paleh sanatını yeniden canlandırdığı, çalışmalarıyla hem çağdaşlarına hem de kendisinden sonra gelen sanatçılara esin kaynağı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İvan İvanoviç Golikov, Paleh Vernikli Minyatür Sanatı, Rus Halk Sanatı, Geleneksel Sanatlar, El Sanatları.*

AN ARTIST WHO CHANGED THE DESTINY OF THE VILLAGE OF PALEKH: IVAN IVANOVICH GOLIKOV

Abstract

When Bolsheviks seize power in the October Revolution, tsarist regime in Russia comes to an end, and a new state is established which is known as the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). The Soviet government starting to build up a new society by the influence of Marxist, socialist and communist thought movements, draws a picture supporting atheism about religion in the first years of the revolution. In the first years of the revolution, the government carries out intensive propaganda works to weaken the faith of God, disincline people from religion and break the position and the authority of the church. The village of Palekh, one of the oldest icon production centers in Russia, which deals with icon painting since the 17th century, is influenced in a negative way by the propaganda works being carried out on religion. Palekhian masters are unemployed due to the reduction of demand for icon art and the close of icon production workshops. They paint wooden spoons, nest dolls (matryoshka) etc but they can not achieve any success in these jobs. The person ending up all searches of Palekhian masters becomes Ivan Ivanovich Golikov (1887-1937) who is considered to be the founder of Palekh lacquer miniature art. In this

*Bu çalışma, Nejla Yıldırım'ın "Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Poemalarının Paleh Sanatına Yansımaları" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiş, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi ev sahipliğinde 3-5 Mayıs 2018 tarihleri arasında düzenlenen IV. Uluslararası Güzel Sanatlar Sempozyumu'nda da sözlü olarak sunulmuş bildirinin gözden geçirilerek makaleye dönüştürülmüş halidir.

** Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İZMİT/KOCAELİ.
e-posta: nejla.yildirim@kocaeli.edu.tr (orcid.org/0000-0001-7582-3528)

context, the aim of this study is to focus on Golikov's role in emergence of Palekh lacquer miniature art that is considered to be one of the most important traditional handicrafts in Russia, to examine factors influencing his artistic creativity, features of his works, and works which become prominent in his art life. In the analysis of Golikov's works discussed in the study, semiotic method was used, and in the analysis of icon paintings, iconographic analysis method was used. At the end of this study, it comes to the conclusion that Golikov revives Palekh art and becomes a source of inspiration to both his contemporaries and artists who come after him.

Keywords: *Ivan Ivanovich Golikov, Palekh Lacquer Miniature Art, Russian Folk Art, Traditional Arts, Handicraft.*

1. GİRİŞ

Rus yazar Maksim Gorki'nin (1868-1936) "*devrimin yarattığı küçük mucizelerden biri*" (Zinoviyev, 1975: 5) sözleriyle ifade ettiği, Rusya'nın en önemli geleneksel el sanatlarından biri olarak kabul edilen Paleh vernikli minyatür sanatının ortaya çıkmasında 1917 Ekim Devrimi'nin büyük bir rolü vardır. Moskova'nın 320 km kuzeydoğusunda Ivanovo bölgesinde bulunan, 17. yüzyıldan itibaren ikona sanatı, bir başka ifadeyle Ortodoks kilisesi tarafından kutsal sayılan kişilerin (Hazreti İsa, Hazreti Meryem ve azizler) ya da İncil'de geçen olayların ahşap, duvar ve mozaik üzerine resmedilmesi işleriyle uğraşan ve Rusya'daki kiliselerin duvar resimlerini restore eden Paleh köyünün kaderi Vladimir İliç Ulyanov (1870-1924), daha yaygın bilinen adıyla Vladimir Lenin'in önderliğindeki Bolşeviklerin Ekim Devrimi ile iktidarı ele geçirmesiyle değişir. Dini her düşünceden nefret eden, dine itimat etmeyen Lenin, ateizmi Komünist Parti üyeleri için bir zorunluluk haline getirir. Kilisenin konumunu zayıflatmak ve dini otoritesini kırmak için de Sovyet hükümeti devrimin ilk yıllarında yoğun bir ateizm propagandası yürütür (Vernadsky, 2009: 470).

Devrim sonrası Sovyet hükümetinin din konusundaki söz konusu bu tutumu üç asırdır ikona yapımıyla uğraşan Paleh köyünü olumsuz yönde etkiler. İkona yapımına olan talep azalır. İkona üretimi yapan birçok atölye kapanır. Bunun sonucunda işsiz kalan ikona ustaları, hayatlarını devam ettirebilmek için yeteneklerini kullanacakları yeni arayışlar içine girerler. Ahşaptan yapılan kaşık, matruşka, kutu gibi objeleri boyarlar, fakat bu işlerde herhangi bir başarı elde edemezler. Ustaların uzun süren arayışlarına son veren kişi ise İvan İvanoviç Golikov (1887-1937) olur. Paleh vernikli minyatür sanatının kurucusu olarak kabul edilen, kendi kendini yetiştiren bir sanatçı olan Golikov, çalışmalarıyla Paleh sanatını farklı bir yöne taşır. Bu bağlamda bu çalışmada, Golikov'un Paleh vernikli minyatür sanatının ortaya çıkmasında oynadığı rol, yaratıcılığını etkileyen faktörler, çalışmalarının özellikleri ve sanatçının sanat yaşamında ön plana çıkan çalışmaları ele alınacaktır. Çalışmada ele alınan Golikov'un çalışmalarının çözümlenmesinde göstergebilim yönteminden yararlanılacaktır. Paleh ikona sanatından Paleh vernikli minyatür sanatına uzanan yolculukta yaşanan gelişmelerin okur tarafından daha iyi anlaşılması, okurun Golikov'un çalışmaları ile Paleh ikona çalışmalarının özelliklerini karşılaştırabilmesi, çalışmalar arasında bir bağlantı kurabilmesi için, Paleh ikona sanatında ön plana çıkan ikona çalışmalarına da çalışmada yer verilecektir. Çalışmada ele alınan ikona çalışmaları ise ikonografik çözümlenme yöntemi ile analiz edilecektir.

2. İVAN İVANOVIÇ GOLIKOV VE PALEH VERNİKLİ MİNYATÜR SANATININ DOĞUŞU

Yaşarken adı efsaneye dönüşen, Palehli ustaların şarkılarında "*Golikov'un atları kaderimiz üzerinde yükseldi*" sözleriyle yâd ettikleri Golikov (Polikarov, www.art-100.ru), yaklaşık üç asırdır ikona yapımıyla uğraşan bir ailenin çocuğu olarak 6 Ocak 1887¹ yılında Moskova'da dünyaya gelir. 1890'lı yılların başında Moskova'da yaşanan kıtlıktan dolayı Golikov, ailesiyle birlikte yedi yaşındayken Paleh köyüne taşınmak zorunda kalır. On yaşında Paleh'in en iyi ikona atölyelerinden biri olan Safonov kardeşlerin atölyesinde ikona eğitimi alır. İkonolardaki kıyafetlerin çizimi konusunda uzmanlaşan Golikov, daha sonra ikona atölyelerinde çalışmak üzere Saint Petersburg ve Moskova'ya gider. Genç sanatçı, on dört yaşında babasını kaybeder. Ailenin en büyük çocuğu olarak kalabalık ailesine bakmak için çalışmak zorunda kalır. Svyatoozerskiy ve Novodeviçiy manastırlarında, Moskova, Petersburg ve Kazan'daki kiliselerde çalışır. Petersburg'da çalışırken baron Aleksandr Lyudvigoviç Ştiglits'in² (1814-1884) adını taşıyan okulda resim derslerine katılır. 1907-1911 yıllarında askere giden Golikov, 1911-1914 yıllarında Paleh'de Safonov kardeşlerin atölyesinde çalışır. 1914-1917 yılında Birinci Dünya Savaşı'na (1914-1918) katılmak için cepheye giden sanatçı 27.Sibirya alayında görev yapar.

¹ Julien takvimine göre 25 Aralık 1886.

² Rus İmparatorluğu devlet bankasının ilk müdürü.

Ekim Devrimi ile birlikte, Golikov da diğer ikona ustaları gibi yeni arayışlar içine girer. Ancak söz konusu bu arayış ikona yapımından zevk almayan, ikona sanatında yeteneğini tam olarak gösteremeyen Golikov'un kendi sanatsal yolunu keşfetmesi adına iyi bir fırsat olur (Kotov, 1962: 17). Devrim sonrası, 1918-1919 yıllarında Şui'de çalışan sanatçı, afişler yapar. Ekim Devrimi sonrası yaptığı ilk afişinde piskoposları anımsatan işçi ve köylü figürlerine yer verir (Polikarov, www.art-100.ru). Afişlerin yanı sıra tiyatro dekorasyonları da yapan sanatçı devrim sonrası şehir şehir dolaşmaya devam eder. Şui, Kineşma, İvanovo-Voznesenska, Kostroma'daki tiyatrolarda sahneye konulan Aleksandr Nikolayeviç Ostrovski'nin (1823-1886) "Orman" (Les), "Fırtına" (Groza), "Kar Kızı" (Sneguroçka), Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in (1799-1837) "Boris Godunov" (Boris Godunov), Moliere'in (1622-1673) "Zoraki Hekim" (Lekar ponevole) adlı oyunları için tiyatro dekorasyonları yapar. Ancak söz konusu tiyatro dekorasyonlarının hiçbiri günümüze ulaşmaz.

Ekim Devrimi'ne kadar ikona sanatı ile uğraşan Paleh köyünün ikona sanatı ile tanışması ise Tatar istilasından kaçan Suzdallı keşişler sayesinde olur. 17. yüzyılda adını ikona sanatı ile dünyaya duyurmaya başlayan Paleh köyü, 18. yüzyıldaki ikona çalışmalarıyla da zirveye ulaşır. 18. yüzyılın ortalarında Palehli ikona sanatçıları Novgorod ve Stroganov ikona okullarının en iyi ikona yapım tekniklerini alarak kendilerine ait bir tarz oluştururlar. Novgorod ikona okulundan imgelerin içeriğini, kompozisyonun güzelliğini, süslemenin muazzamlığını, silüetlerin netliğini, grafiği, ince ayrıntıları, yumuşak fakat güçlü, tumturaklı, güzel renk skalasını ve çok katmanlı boyama tekniğini alırlar. Stroganov okulundan çizimin küçük olmasını, renk skalasının parlaklığını, çizgilerin inceliğini, netliğini, altın varakla süsleme ve işlemeyi alırlar. Palehli ustalar söz konusu bu teknikleri geliştirerek kendi tarzını oluştururlar (Zinoviyev, 1975: 51; Yıldırım, 2016: 6-7) Paleh ikona tarzının özelliklerine bakıldığında çalışmaların çok katmanlı sahnelerden, ince ayrıntılardan oluştuğu, çizimin küçük ve genel olarak yumuşak bir tonda çizildiği, figürlerin uzatılarak yapıldığı, süslemede altın varak kullanıldığı, boyamanın ise çok renkli olduğu görülür. İkonanın boyanmasında ise tempera boyama yöntemi, bir başka ifadeyle boyar maddenin tutkallı suyla, genellikle de yumurta akıyla karıştırılmasıyla elde edilen bir boyama yöntemi uygulanır (Uğur ve Tanyeli, 1999: 233-234).

Paleh ikona sanatının en önemli ikonaları arasında kabul edilen "Kurtarıcıya Söylenen İlahi" (Akafist spazitelyu) ve "Acı Çekenlerin Tesellisi" de (Vseh skorbyaşçih rodosti) 18. yüzyılda yapılır. 18. yüzyılın sonlarında İvan İliç Balyakin ve Nikita Mihayloviç Butorin tarafından resmedilen "Kurtarıcıya Söylenen İlahi" (Resim 1) adlı çalışma çok katmanlı ve detaylı sahneleri ile dikkat çeker. İncil'den alınan farklı konuların resmedildiği çalışmanın ortasında Hazreti İsa bulunur. Figürlerin uzatılarak resmedildiği ve çizimin yumuşak tonlarda çizildiği çalışmanın renklendirilmesinde ağırlıklı olarak koyu yeşil, kırmızı, kahverengi ve altın sarısı renkler; Hazreti İsa'nın ve Hazreti Meryem'in kıyafetlerinde ise altın varak kullanılır. İkonanın boyanmasında tempera boyama yöntemi uygulanır.

18. yüzyılın sonlarında resmedilen "Acı Çekenlerin Tesellisi" (Resim 2) adlı çalışma da "Kurtarıcıya Söylenen İlahi" adlı çalışma gibi çok katmanlı ve detaylı sahneleri ile dikkat çeker. Figürlerin uzatılarak resmedildiği çalışmanın ortasında elinde asa tutarak ayakta duran Hazreti Meryem bulunur. Kompozisyonu oluşturan diğer sahnelerde ise Meryem Ana'ya dua eden, ondan şefaht isteyen insanlar betimlenir. Hem inananlar hem de Rus Ortodoks kilisesi arasında oldukça popüler olan bu ikonanın farklı varyasyonları da bulunur. Çalışmada çizimin yumuşak çizgiler ile yapıldığı görülür. Çalışmanın renklendirmesinde ise kırmızı, kahverengi, koyu yeşil, altın sarısı renkleri kullanılır. İkonanın boyanmasında tempera boyama yöntemi uygulanır.

Hem Golikov'un hem de Palehli ikona ustalarının arayışlarına son veren gelişme ise 1922 yılında yaşanır. Golikov, 1921 yılının sonlarına doğru eski ikona tekniklerinin nerede ve nasıl kullanılacağı konusunda fikir alışverişinde bulunmak için ikona atölyesi sahibi olan bacanağı Aleksandr Aleksandroviç Glazunov'u (1891-1960) Moskova'da ziyaret eder. 1922 yılında Golikov ve Glazunov'un Moskova Zanaat Müzesi'nde Rusya'nın en eski vernikli minyatür yapım merkezi olan Fedoskinolu ustaların papier-mâché³ adı verilen malzeme üzerine resmettikleri minyatür çalışmalarını görmesiyle Paleh sanatı farklı bir yönde gelişmeye başlar. Golikov, 1922 yılında Glazunov'un atölyesinde bulunduğu papier-mâchéden elde edilen fotoğrafik film kutuları üzerine altın varakla "Ayı Avı" (Ohota na medvedya) ve "Adem Cennette" (Adam na rayu) adlı çalışmaları resmeder. Siyah fon üzerine eski ikona teknikleri kullanılarak resmedilen çalışmalarla birlikte Paleh vernikli minyatür sanatının temel özellikleri ortaya çıkmaya başlar. Glazunov tarafından Moskova Zanaat Müzesi'nde sergilenen ve büyük ilgi gören Golikov'un çalışmaları birinci dereceden diploma ile ödüllendirilir (Zinoviyev, 1975: 65-66; Yıldırım, 2016: 7-8, Polikarov, www.pionerart.ru).

3 Fransızca ezilmiş kâğıt anlamına gelir.

Ortaya çıkan bu sanatın ilgi çekmesi üzerine Palehli sanatçı İvan Petroviç Vakurov (1885-1968) Moskova'ya gelerek Glazunov'un yanında Golikov ile birlikte çalışmaya başlar. 1924 yılında Paleh Eski Resim Birliği'ni oluşturacak yedi kişilik ekipte yer alacak olan İvan Vasilyeviç Markiçev (1883-1955), İvan Mihayloviç Bakanov (1870-1936) ve Aleksandr Vasilyeviç Kotuhin (1886-1961) de Paleh'de çalışırlar. Sanatçılar, papier-mâché üzerine eski ikona tekniklerini kullanarak birçok resim denemesi yaparlar. Sanatçıları ziyaret eden plastik sanatlar uzmanı Anatoli Vasilyeviç Bakuşinski (1883-1939) de sanatçılara tavsiyeler verir, onlarla tecrübelerini paylaşır (Jidkov, 1937: 17). Çok az resim yapan Glazunov ise daha çok siparişlerin alınması ve teslim edilmesi işlerini organize eder (Zinovyev, 1975: 66).

1923 yılında Moskova'da düzenlenen Tüm Rusya'nın Tarım Fuarı'ndan önce Moskova Zanaat Müzesi Palehli sanatçılara siparişler verir. Bakanov, Markiçev ve Aleksandr Kotuhin tarafından yapılan bu siparişler fuarda sergilenir (Zinovyev, 1975: 66). Hem ahşap hem de papier-mâché üzerine resmedilen çalışmalarla sanatçılar büyük bir başarı elde ederler (Jidkov, 1937: 16). 1924 yılında da sanatçılar çalışmalarıyla Venedik'te düzenlenen Dünya Fuarı'na katılırlar ve çalışmalarıyla büyük bir başarı kazanırlar. Kazanılan tüm bu başarılar üzerine yeni sanatın sanatçıların birleşmesi gerektiği açıkça görülür. Paleh vernikli minyatür sanatının oluşumu ve gelişiminde önemli rol oynayan Gorki ve Bakuşinski'nin desteğiyle aynı düşünceye sahip sanatçılar bir araya gelerek 5 Aralık 1924 tarihinde Paleh Eski Resim Birliği'ni kurarlar. Yedi kişiden oluşan birliğin başkanı Aleksandr Kotuhin, sekreteri Aleksandr İvanoviç Zubkov, üyeleri ise Golikov, Markiçev, Bakanov, İvan İvanoviç Zubkov, Vladimir Vasilyeviç Kotuhin olur. İlerleyen yıllarda birliğe yeni sanatçıların katılımıyla birlik büyümeye başlar.

Paleh vernikli minyatürleri, yukarıda da söz edildiği gibi papier-mâchéden elde edilen malzeme üzerine resmedilir. Siyah fon üzerine resmedilen çalışmalara eski ikona teknikleri - Paleh, Stroganov ve Novgorod ikona okullarının tekniklerinin sentezi – ve tempera boyama yöntemleri uygulanır. Çalışmalarda vernik ve altın varak da kullanılır. Broş, sigara tabakaları, mücevher kutuları, boncuk kutuları, kalem kutuları vb. objelerin üzerine resmedilen konular arasında Rus folkloru ve şarkıları, Rus masalları, Rus ve dünya edebiyatı, Rus tarihi, günlük yaşamdan kesitler, devrimi yansıtan motifler vb. yer alır.

Paleh vernikli kutuları yaklaşık 70 günde yapılır. Kâğıt ya da karton şeritler bir araya getirilerek tutkalla yapıştırılır. Elde edilen malzeme, tahta bir bloğa sarılarak presle sıkıştırılması için tahtadan yapılmış bir çerçevenin içerisine yerleştirilir. Presle sıkıştırılan malzemedan elde edilen levha, özel fırınlarda kurutulur. Kurutma işleminden sonra levha, keten yağında kaynatılır ve kuruması için yeniden fırınlanır. Elde edilen levha ahşap kadar dayanıklıdır. Elde edilmiş olan levha kare, oval, dikdörtgen gibi şekiller de kesilir. Daha sonra kutunun kapağı yapılır. Kutunun kenarları düzleştirildikten sonra kutunun üzeri kil, is ve yağ karışımı ile kaplanır. Sünger taşı ile cilâlanan kutuya birkaç kat vernik sürülür. Kutunun dışı siyah, içi ise parlak kırmızı renk ile verniklenir. Her vernikleme işleminden sonra kutu fırınlanarak kurutulur. Kutunun kapağına yapılan resim boyanır. Kutunun kenarlarına da üzüm filizi, noktalar ya da çizgiler ile süslemeler yapılır. Kutuya birkaç kat daha vernik sürüldükten sonra kutu tekrar fırınlanarak kurutulur. En son işlem olarak da kutu parlatılır (Hilton, 1995: 113-114).

3. İVAN İVANOVIÇ GOLIKOV'UN YARATICILIĞI VE ÇALIŞMALARI

Rus sanat eleştirmeni Mariya Aleksandrovna Nekrosova (1828-) nesilden nesle Palehli sanatçıların çalışmalarında yaşamaya, onlara çalışmalarıyla ilham kaynağı olmaya devam eden Golikov'un yaratıcılığını etkileyen üç faktör olduğunu belirtir. Bu faktörlerden birincisi, sanatçının üç asırdır ikona yapımıyla uğraşan, eski Rus sanatının geleneklerini koruyan bir ailede dünyaya gelmesidir. İkinci faktör, Ekim Devrimi; üçüncü faktör ise sanatçının Rus halkına, onun yazgisına ve değerlerine önem vermesidir. Çocukluğundan itibaren halk yaşamının şiiresel dünyasına kendisini kaptıran Golikov, çalışmalarını resmederken el ele daire oluşturarak oynanan *horovod* adlı halk oyunundan, troykalardan, Rus folklorundan (Nekrosova, www.oldchest.ru) ve savaşlardan ilham alır.

Söz konusu bu üç faktör dışında güneşin doğuşu, rastgele biçimde bir araya getirilen hercai çiçekleri, yoncalar, papatyalar, peygamber çiçeklerinden oluşan çiçek demetleri, mehtaplı geceler, kar fırtınaları, avlar vb. sanatçının çalışmalarına esin kaynağı olur (Polikarov, www.art-100.ru). Paleh vernikli minyatür ustalarından Nikolay Mihayloviç Zinovyev (1888-1979) gün doğmadan yola çıkan, farklı biçimdeki yaprakları ve zıplayan atları gözlemleyen, farklı kır çiçeklerini bir araya getirerek çalışma masasına koyan ve çalışmalarında kullanacağı renklere karar verirken masasındaki bu çiçeklerden ilham alan Golikov ile ilgili şu değerlendirmelerde bulunur: *"O, farklı biçimdeki yaprakları, güneşte kâh altın kâh gümüş gibi parlayan küçük çiy damlalarını gözlemlemek ve aklında tutmak için sabah erken saatlerde ormanlarımızda ve çayırlarımızda dolaşıyordu. Kır çiçeklerini toplayarak farklı biçimlerde bir araya getiren ve masasına koyan Golikov, kompozisyondaki renklere karar verirken masadaki çiçeklerden yararlanıyordu. Uzun süre dağların eteğinde zıplayan atları izliyordu..."* (Zinovyev, 1975: 75).

Golikov'un çalışmalarını resmederken üç farklı ikona okulunun - Paleh, Stroganov ve Novgorod - tekniğinden de yararlandığı görülür. Ancak Zinoviyev'in de altını çizdiği gibi sanatçının çalışmalarının temeli Stroganov ikona okulu tekniğine dayanır. Sanatçı, Stroganov ikona okulundan kompozisyondaki canlılık, renklerdeki parlaklık, konturların ve kıyafetlerin kıvrımlarındaki ince çizim, kumral yüzlerin başlarındaki keskin ışık gibi özellikleri alır. Söz konusu bu özellikleri ise zaman içerisinde kendi gözlemleriyle birleştirerek zenginleştirir (Zinoviyev, 1975: 75).

Golikov, troykalardan av sahnelerine kadar çok farklı konular üzerinde çalışmasına rağmen resmettiği çalışmaların hiçbirinin birbirine benzemediği görülür. Bunun nedeni ise sanatçının çalışmalarını eskiz yapmadan resmetmesidir. Golikov, resim yapacağı yüzeyin üzerine fırçayla beyazlatma işlemi uyguladıktan sonra aklına gelen düşünceleri resmetmeye başlar. Resmin güzel olması sanatçı için önemli olduğundan resmi beğenmezse beyazlatılmış yüzey üzerine yaptığı resmi silip yenisini yapar. Resmin çizimini tamamladıktan sonra alt boyama işlemini gerçekleştirir. Kıyafetlerin kıvrımlarını ve konturların çizimini kurum ile yapar. Hacim yaratmak için kompozisyondaki bütün öğelerin gölgeli kısımlarına hafif bir eritme işlemi uygular. Başlardaki çizimi yaparken de ikona tekniklerinden yararlanır. Resmi bitirdikten sonra kompozisyondaki bütün öğelerin hacmini arttırmak için bolca altın ve gümüş kullanan Golikov (Zinoviyev, 1975: 75-76), çalışmalarıyla izleyicide değerli bir mücevhere bakıyormuş hissi uyandırır. Golikov'un çalışmalarına hayran olan Paleh vernikli minyatür ustalarından Bakanov da sanatçının çalışmalarıyla ilgili şu değerlendirmelerde bulunur: *"Minyatürlerini kolay ve özgürce resmediyordu. Küçük - neredeyse 4.5 cm uzunluğunda - yuvarlak ya da dikdörtgen kutular üzerine horovod adlı halk oyununu ya da savaş motiflerini sanatsal bir yetenekle genişletebiliyordu"* (www.pionerart.ru).

1922 yılında resmettiği "Ayı Avı" ve "Adem Cennette" adlı çalışmalarıyla Paleh sanatını yeniden canlandıran Golikov'un erken dönem çalışmaları arasında "Yaratılışın Altıncı Günü" (Şestoy den tvorenya), "Dama Oyunu" (İgra v şaşkı), "Eğlence" (Posidelki) vb. yer alır. Söz konusu bu çalışmalardan "Dama Oyunu" (Resim 3) Bakuşinski'nin de belirttiği gibi ikona sanatı etkisinin belirgin biçimde görüldüğü özgün çalışmalardan biridir (Bakuşinski, 1934: 42). Bu çalışmada bükülmüş kolonlar, parke döşemeleri, oymalı koltuklar resmedilmiş olmasına rağmen dama oynayan yaşlı ve genç adamın yüzleri mucize yaratan kişilere benzemektedir (Polikarov, www.art-100.ru). Çalışmada kullanılan altın varakta, renklerde, renklerin bir tondan diğer tona geçişinde, figürlerin çiziminde, hareketlerinde Stroganov ikona tarzının etkisi görülür.

Stroganov ikona tarzının belirgin biçimde görüldüğü sanatçının bir diğer erken dönem çalışması "İki Düğün Troykası" dır (Dve troyki svadebniye) (Resim 4) (Bakuşinski, 1934: 42). Golikov, bu çalışmasında Rus halkının günlük yaşamının bir parçası olan troyka motifini kullanır. Üç atın aynı anda bir kızağı ya da tekerlekli bir arabayı çektiği bir araç olan troykalar, 20. yüzyılın sonlarına kadar Rusya'da hem ulaşım hem de dinsel törenler ve düğünlerde yaygın biçimde kullanılır. Golikov da söz konusu bu çalışmasında dikdörtgen zemin üzerine iki düğün troykasını betimler. Her troykada at arabacısıyla birlikte iki yolcu yer alır. Koyu yeşil, saf kırmızı ve beyaz renklerin kullanıldığı çalışmada figürlerin yüzlerinde koyu sarı renk kullanılır. Atların ince bacaklı olarak resmedildiği çalışmada atlar sanatçının fantastik yönünü gösterir. Çalışmada hacmi arttırmak için de altın varak kullanılır.

Hem Golikov'un hem de Paleh vernikli minyatür sanatının ön plana çıkan çalışmalarından bir diğeri ise "Çiftçi" dir (Pahar) (Resim 5). 18. yüzyıl Stroganov ikona tarzının, renklerinin ve süslemesinin hâkim olduğu çalışmanın kompozisyonunda toprağı süren yaşlı bir çiftçiyle birlikte bir at betimlenir. Çiftçinin ve atın aynı düzlemde resmedildiği çalışmada saf kırmızı renk ağırlıkta olmak üzere yeşil, beyaz ve kahverengi renk kullanılır. Çiftçinin yüzünde kullanılan açık renk tonlar yüzündeki iyiliği yansıtır. Atın kuyruğunda betimlenen kıllar ise izleyicide at canlıymış gibi bir izlenim yaratır. Hacmi arttırmak için altın varak, süslemede de parlaklığı arttırmak için gümüş kullanılır (Zinoviyev, 1975: 184).

Golikov'un çalışmalarını resmederken İtalyan ressam Raffaello Sanzio'nun da (1483-1520) etkisi altında kaldığı görülür. Birinci Dünya Savaşı'nda cephede savaşırken Doğu Prusya'da bir çiftlik evinin kütüphanesinde Raffaello'nun monografisini bulan sanatçı, Raffaello'nun sanatına hayran olur. Savaş boyunca yanından ayırmadığı bu monografi, sanatçının hayatı boyunca kullanacağı bir başucu kitabına dönüşür. Sanatçının 1924 tarihinde resmettiği "Buluşma" (Vstreça) (Resim 7) adlı çalışmasını da Raffaello'nun Vatikan Müzesi'nde bulunan "Yakup ve Rahel'in Buluşması" (Vstreça İakova i Rahili) (Resim 6) adlı freskinin etkisiyle betimlediği gözlemlenir (Bakuşinski, 1934: 43). Konusunu İncil'den alan "Yakup ve Rahel'in Buluşması" adlı çalışma kendisini öldürmek isteyen kardeşi Esav'dan kaçan Yakup ile koyunları sulamak için kuyuya getiren Rahel'in buluşmasını anlatır. Söz konusu iki çalışmanın konusu birbirine benzemesine rağmen Golikov'un çalışmasında farklılıklar olduğu göze çarpar. Raffaello'nun çalışmasındaki üç boyutluluk Golikov'un çalışmasında altın kabartmalı formların yardımıyla düz kabartmaya dönüşür. Raffaello'nun çalışmasında yaratılan derinlik Golikov'un çalışmasında siyah vernikli arka

fon ile sağlanır. “Buluşma” da kullanılan renkler daha sakin ve soluktur. Kompozisyonda ve formlarda yapılan değişiklikler de hareketlere kolaylık, figürlerin proporsiyonlarına incelik katar. Sanatçının, 1926 yılında resmettiği “Buluşma” (Resim 8) adlı çalışmasında farklılıkların daha da derinleştiği görülür. İlk çalışmada sade biçimde betimlenen peyzaj, bu çalışmada daha karmaşık biçimde betimlenir. Peyzajda kullanılan parlak renkler ise peyzajı buluşma motifinden ayırır. Kompozisyon güçlü ve keskin hareketlerle doyunluğa ulaşır (Bakuşinski, 1934: 43-45).

Golikov, troykalar ve atların yanı sıra savaş ve av sahneleri betimlemesinde de ustadır. Sosyalist devrimin fırtınalı günlerini çalışmalarında başarıyla resmeden sanatçı şöyle der: “Sanatçı, eskiyi yok eden devrim kasırgasını göstermelidir” (Kotov, 1962: 18). Savaş sahnesini betimlediği birçok çalışmada da bu düşüncesini yansıtır. İnsanların, atların, mızrakların, okların, keskin bıçakların, ağaçların, tepelerin iç içe geçtiği çalışmalarında ise gizli bir isyan ve öfke vardır. Bu isyan ve öfkenin nedeni de sanatçının katıldığı savaşlarda gördüğü insanlık dışı manzaralarla açıklanabilir. Sanatçı, savaşlarda gördüğü bu manzaraları şu satırlarla ifade eder: “Birçok savaş sahnesi betimledim, çünkü kendim de birçok savaşa katıldım. Süvarilerin çarpışmalarını ve savaşlarını, yanan şehirlere ve köyleri, mültecilerin, çocukların ve yaşlıların korkularını gördüm” (Kotov, 1962: 18). Sanatçının 1924 yılında resmettiği “Savaş” (Bitva) (Resim 9) adlı çalışması da Paleh vernikli minyatür sanatının en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilir. Sanatçı, bu çalışmada yanan bir Rus şehrinde savaşan ve kılıçlarını sağa sola sallayan altı bahadırı atlarıyla birlikte dikdörtgen zemin üzerine özenle resmeder. Çalışmanın renklendirmesinde kırmızı, sarı gibi renkler kullanılmasına rağmen çalışmada altın varakla birlikte kullanılan gece mavisi rengi çalışmayı değerli kılar (Zinovyev, 1975: 206).

Sanatçının en başarılı av çalışmalarından biri 1924 yılında resmettiği “Geyik Avı” dır (Ohta na oleney) (Resim 10). Üç avcının köpekleriyle birlikte altın çalılıkların içerisinde iki geyiği avladığı çalışma elips zemin üzerine başarıyla resmedilir. Süslemeler, avcılar, avcılarının taşıdıkları mızraklar, geyiklerin son sıçrayışları, av köpeklerinin geyikleri kovalayışı, onların hareketleri formla uyumludur. Hepsi birbirine bağlı olan bu öğeler bir düğüm gibi çalışmanın merkezine doğru toplanır (Kotov, 1962: 19). Elipsin sınırları kompozisyonun genel canlılığını bozmadı. Harika bir renk oyununun olduğu çalışmada parlak renkler hareket hissini güçlendirir (Zinovyev, 1975: 198).

Golikov’un çalışmaları arasında Puşkin’in çalışmaları da önemli bir yer tutar. Sanatçı, özellikle yazarın “Boris Godunov” (Boris Godunov) ve “Çar Saltan, Şanlı ve Güçlü Oğlu Gvidon Saltanoviç ile Muhteşem Kuğu” (Skazka o tsare Saltane, o sine yivo slavnom i mogučem bogatire knyaze Gvidone Saltanoviçe i o prekrasnoy tsarevne lebedi) adlı yapıtları üzerinde çalışır. Sanatçının, 1930 yılında “Boris Godunov” için resmettiği “Boris Godunov. Aziz Vasili Kilisesi’nin Yanında Bir Sahne” (Boris Godunov. Stsena u Vasiliya Blajennogo) (Resim 11) adlı çalışması bitmemiş olmasına rağmen kompozisyonuyla dikkat çeker. Siyah levha zemin üzerine resmedilen çalışmada çarın kıyafeti altın varakla ortaya çıkartılır. Boris Godunov’un çıkışının betimlendiği çalışmanın arka fonunda Pokrovski⁴ kilisesi yer alır. Fırçanın dikey vuruşuyla da halk kalabalığının canlılığı gösterilir. Uzun şapkalılarıyla çara doğru yönelen boyar grubunun hareketlerindeki törensel ritmin galeyana gelen halk yığınyla bir zıtlık oluşturduğu görülür. Çalışmayı etkileyici yapan ise kompozisyona yerleştirilen bu zıtlıktır (Jidkov, 1937: 134-135).

Golikov’un 1933 yılında “Çar Saltan, Şanlı ve Güçlü Oğlu Gvidon Saltanoviç ile Muhteşem Kuğu” adlı masalı için resmettiği çalışmalar sanatçının önemli çalışmaları arasında yer alır. Yedi ayrı levha üzerine resmettiği çalışmalardan “Pencerenin Altında Üç Kız” (Tri devitsı pod oknom) (Resim 12), “Otuz Üç Bahadır” (Tridtsat tri bogatırya) (Resim 13), “Çar Saltan’ın Filosu” (Flot tsarya Saltana) (Resim 14) ve “Buyarn Adası’nda Şölen” (Pir na ostrove Buyarne) (Resim 15) şölensel süslemeleri ve renkleriyle ön plana çıkar. Süslemenin vurgulandığı bu çalışmalarda su, ağaçlar, mimari yapılar, gemiler ve insanlar süslemeyle iç içe geçer. Her süslemenin içinde de hayvan ve bitki süslemeleri yer alır. İddialı ve yoğun renklerin kullanıldığı çalışmalarda altın varak da bolca kullanılır (Kotov, 1962: 54-55).

Golikov’un sanat yaşamındaki çalışmalar arasında en önemli yeri “İgor Destanı” (Slovo o polku İgoreve) (Resim 16) alır. Sanatçının, Gorki’nin gözetimi altında söz konusu yapıt için resmettiği on adet renkli illüstrasyon çalışması 1934 yılında *Academia* yayın evi tarafından yayımlanır (Kotov, 1962: 53). Bütün kitabı baştan sona eliyle yazan sanatçı, illüstrasyon çalışmalarında “İgor Destanı” nda geçen önemli sahneleri betimler. Sanatçının söz konusu yapıt için resmettiği illüstrasyon çalışmaları şunlardır: “Boyan, İgor ve Yaroslavna” (Boyan, İgor i Yaroslavna), “İgor’un Vsevolod İle Karşılaşması” (Vstreça İgorya s Vsevolodom), “Güneş Tutulması” (Zatmeniye solntsa), “Gezi” (Pohod), “Savaş” (Bitva), “İgor’un Esir Düşüşü” (Pleneniye İgorya), “Svyatoslav Boyarlara Kendi Rüyasını Anlatıyor” (Svyatoslav rasskazıvayet boyaram o svojom sne), “Svyatoslav’ın Altın Öğüdü” (Zolotoye slovo Svyatoslava), “Yaroslavna’nın Ağlayışı” (Plaç Yaroslavni) ve “İgor’un Esaretten Kaçışı” dır (Begstvo İgorya iz

4 Pokrovski kilisesi Vasili Blajenniy (Aziz Vasili) kilisesi olarak da adlandırılır.

plena). Cesur kahramanlık hikâyesinin ince sanatsal bir zevkle ve dokunaklı bir içtenlikle resmedildiği çalışmalarda renkler de beklenmedik biçimde bir araya gelir. Betimlemelerin masalsi düzeni ise sanatçının söz konusu yapıttaki imgelerin şiirsel düşüncesini ifade ederken kullandığı bir dildir (www.literatura5.narod.ru).

Golikov, çalışmalarında Ekim Devrimi sonrası Rusya'da yaşanan İç Savaş'a da (1918-1921) yer verir. Partizan olan kardeşinden partizanlarla ilgili çok şey öğrenen sanatçı partizanları, Kızıl Ordu askerlerinin beyazlarla savaşını, onların duygularını, devrim tutkularını minyatürlerinde betimler. Sanatçının, 1935 yılında resmettiği "Partizanlar" (Partizanı) (Resim 17) adlı çalışması İç Savaş konu alan çalışmaları arasında ön plana çıkar. Rus sanat eleştirmeni Vitali Timofeyeviç Kotov (1916-2002), ellerinde kılıçlarla ileriye doğru giden bir grup süvarinin betimlendiği çalışmada, Golikov'un Rus ressam Viktor Mihayloviç Vasnetsov'un (1848-1926) "Üç Bahadır" (Tri bogatırya) adlı çalışmasından etkilenmiş olabileceğini ifade eder. Sanatçı, arka fonun siyah olduğu çalışmasının alt kısmında hafif beyazlıklar kullanır. Karla kaplı ağaçlara, kılıç sallayarak atlarıyla hızla giden süvarilere bakan izleyici uluyan tipiyi, kılıçların keskin sesini ve partizanların haykırışlarını duyabilir. Çalışmanın merkezinde de parlak kırmızı renk kullanılır (Kotov, 1962: 21).

1923 yılından itibaren fuarlara katılan, bine yakın vernikli minyatür çalışması resmeden sanatçı, geçirdiği ağır bir hastalık sonucunda 30 Mart 1937 yılında hayata gözlerini yumar.

4. SONUÇ

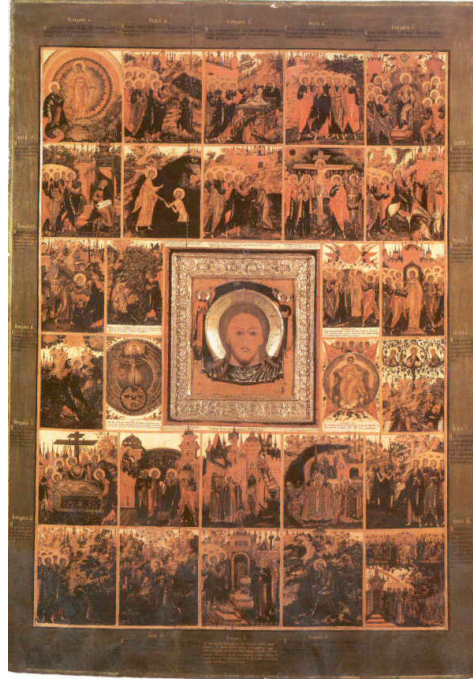
20. yüzyılda adını vernikli minyatür sanatı ile tüm dünyaya duyuran ve Rusya'yı ziyaret eden yabancı turistlerin en çok satın aldığı hediyelik eşyalar arasında bulunan Paleh vernikli minyatürleri Rusya'nın en önemli geleneksel el sanatlarından biridir. Söz konusu bu sanatın ortaya çıkıp gelişmesinde ise Ekim Devrimi'nin ve İvan Golikov'un büyük bir rolü vardır. Paleh vernikli minyatür sanatının kurucusu olarak kabul edilen Golikov, çalışmalarını papier-mâchéden elde edilen malzeme üzerine resmeder. Siyah fon üzerine resmedilen çalışmalarında eski ikona tekniklerini ve tempera boyama yöntemlerini uygular. Çalışmalarında vernik ve altın varak da kullanır. Çalışmalarını eski Rus ikona geleneğinin, Ekim Devrimi'nin, Rus halk sanatının etkisiyle resmeden Golikov, çalışmalarında Rus halk folkloruna, troykalara, savaşlara, av sahnelerine, devrimi yansıtan motiflere vb. yer verir. Sanatçının "İgor Destanı" için betimlediği minyatürler, sanat yaşamının en önemli çalışmaları olarak kabul edilir.

Golikov, papier-mâchéden elde edilen broş, sigara tabakaları, boncuk kutuları, mücevher kutuları vb. objeler üzerine resmettiği minyatür çalışmalarının yanı sıra afişler, tiyatro dekorasyonları, kitap illüstrasyonları, tepsi, pano, porselen ve emaye üzerine de çalışmalar betimler. Gerçeğin fantastik öğeler ile birleştiği, renklerin birbirine karıştığı Golikov'un çalışmaları Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya vb. ülkelerdeki önemli müzelerde sergilenir. Rus sanatına katkılarından dolayı da sanatçı, 1935 yılında "şeref sanatçısı" unvanını alır. Sanatçı adına Paleh'in merkezinde bir anıt yapılır ve Paleh'deki bir sokağa sanatçının adı verilir. 1968 yılında da Paleh'de Golikov'un Müze Evi açılır. Paleh sanatına yeni bir soluk getiren sanatçı, çalışmalarıyla hem çağdaşlarına hem de kendisinden sonra gelen sanatçılara esin kaynağı olur. Golikov'un Rus sanatı için taşıdığı önemi de Rus yazar, şair, sanat eleştirmeni Yefim Fyodoroviç Vihrev (1901-1935) şu sözleriyle ifade eder: "*İvan Golikov, sadece Paleh'in gururu değildir. İvan Golikov, Rusya'nın en büyük gurur kaynaklarından ve halk zenginliklerinden biridir*" (www.adm-shr.ru).

KAYNAKÇA

- Bakuşinski, A. V. (1934). *İskusstvo Paleha*, Academia, Moskva-Leningrad.
- Hilton, Alison. (1995). *Russian Folk Art*, Indiana University Press, Bloomington.
- Jidkov, V. G. (1937). *Puşkin v iskusstve Paleha*, Gosudarstvennoye İzdatelstvo İzobrazitelnih İskusstv, Moskva-Leningrad.
- Kotov, V. T. (1962). *İskusstvo Paleha*, putevoditel, Gosuderstvenniy Muzey Palehskogo İskusstva, İzd-vo Literaturi Na İnostrannih Yazıkah, Moskva.
- Nekrosova, M. A. *Paleh. Hudojnik İvan İvanoviç Golikov*. <http://oldchest.ru/painting/paleh-ivan-golikov/>, (07.01.2018)
- Polikarov, V., Golikov, İvan İvanoviç (1887-1937)", *Sto pomyatnih dat. Hudojestvenniy kalendar na 1987 god*. M: Sovetskiy hudojnik, 1986, http://www.art-100.ru/text.php?id_texts=3928, (07.01.2018)
- Sözen, Metin ve Tanyeli, Uğur. (1999). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Vernadsky, George. (2009). *Rusya Tarihi*, Çev: Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Nejla (2016). *Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Poemalarının Paleh Sanatına Yansımaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zinovyev, N. M. (1975). *İskusstvo Paleha*, Vtoroye İzdaniye, İzdatelstvo "Hudozhnik RSFSR", Leningrad. <http://literatura5.narod.ru/golikov.html> (07.01.2018)
- <http://adm-shr.ru/master-palehskogo-iskusstva.html> (07.01.2018)
- http://pionerart.ru/resursnyy-centr/biblioteka/pamyatnye_daty/golikov/#page-top (07.01.2018)

RESİMLER

Resim 1. İ.İ. Balyakin ve N.M. Butorin, Kurtarıcıya Söylenen İlahi, 18. yüzyılın sonu, Paleh Devlet Sanat Müzesi

Resim 2. Acı Çekenlerin Tesellisi, 18.yüzyılın sonu, Paleh Devlet Sanat Müzesi

Resim 3. İ.İ. Golikov, Dama Oyunu, 1923, Moskova Zanaat Müzesi, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 4. İ.İ. Golikov, İki Düğün Troykası, 1924, Moskova Zanaat Müzesi, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 5. İ.İ. Golikov, Çiftçi, 1924, y.y., Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 6. Raffaello, Yakup ve Rahel'in Buluşması, 1519, Vatikan Müzesi

Resim 7. İ.İ. Golikov, Buluşma, 1924, Rus Devlet Müzesi, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 8. İ.İ. Golikov, Buluşma, 1926, Rus Devlet Müzesi, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 9. İ.İ. Golikov, Savaş, 1924, Paleh Devlet Sanat Müzesi, Sigara kutusu üzerine vernikli minyatür

Resim 10. İ.İ. Golikov, Geyik Avı, 1924, y.y., Broş üzerine vernikli minyatür

Resim 11. İ.İ. Golikov, Boris Godunov. Aziz Vasili Kilisesi'nin Yanında Bir Sahne, 1930, y.y., Levha üzerine vernikli minyatür

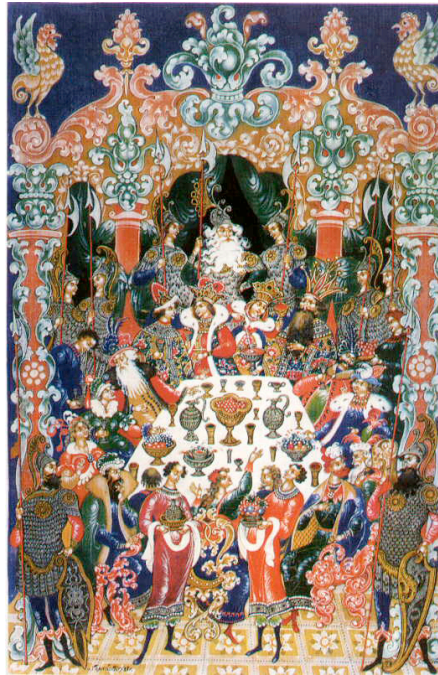
Resim 12. İ.İ. Golikov, Pencerenin Altında Üç Kız, 1933, Paleh Devlet Sanat Müzesi

Resim 13. İ.İ. Golikov, Otuz Üç Bahadır, 1933, Paleh Devlet Sanat Müzesi

Resim 14. İ.İ. Golikov, Çar Saltan'ın Filosu, 1933, Paleh Devlet Sanat Müzesi

Resim 15. İ.İ. Golikov, Buyarn Adası'nda Şölen, 1933, Paleh Devlet Sanat Müzesi

Resim 16. İ.İ. Golikov, İgor Destanı, 1934, Tretyakov Galerisi

Resim 17. İ.İ. Golikov, Partizanlar, 1935, Paleh Devlet Sanat Müzesi, Levha üzerine vernikli minyatür